

Співак Віктор Миколайович,
кандидат політичних наук, доцент,
заступник начальника Департаменту освіти і науки МВС України

Глобалізаційні фактори впливу на функціонування політичних партій: політико-правовий аспект

Співак В. М. Глобалізаційні фактори впливу на функціонування політичних партій: політико-правовий аспект

Аналізуються політико-правові аспекти глобальних трансформацій. Розглянуті глобальні фактори впливу на функціонування політичних партій. Обґрунтована необхідність врахування глобальних факторів при розробці та вдосконаленні вітчизняного законодавства, здійсненні практик політичних партій.

Ключові слова: політичні партії, глобалізація, функціонування політичних партій.

Політичні партії є не лише одним з головних і невід'ємних атрибутів представницької демократії, а й складовою політичної системи суверенної національної держави. За офіційними даними, в Україні зареєстровано 173 політичні партії різного політичного та ідеологічного спрямування [1]. Всі вони, без сумніву, починаючи з Української республіканської партії «Собор», яка першою зареєстрована в Єдиному реєстрі громадських формувань держави 5 листопада 1990 р., і до політичної партії «Праведність», зареєстрованої 22 січня 2010 р., є виразниками різних ідей, поглядів, устремлінь певних частин населення країни. Їх участь у суспільно-політичному житті держави є безперечною, в той час як чисельність, роль у формуванні державної політики, представництво в законодавчих і виконавчих органах є різними.

Намагання завоювати державну владу було і залишається головною метою для політичних партій взагалі і для партійних еліт насамперед. Україна не є в цьому винятком. Формуючи уряди, владні партії не лише легітимують діяльність останніх, а й закріплюють себе відповідальними перед суспільством за здійснення тієї чи іншої стратегії розвитку, формування відповідної ідеології. Нині, як відомо, нова ідеологія України буде побудована на принципах розширення культурної автономії регіонів, якої

можливо досягнути за допомогою децентралізації влади і адміністративної реформи [2].

В Україні відповідно до Конституції визначено загальний, спеціальний та індивідуальний статуси політичних партій. Національне законодавство дає підстави виокремити наступні різновиди спеціальних статусів: партії, які мають представництво у Верховній Раді України та місцевих органах влади; партії, які мають право на державне фінансування їх діяльності; партії, які знаходяться в опозиції до влади. З огляду на те, що громадянське суспільство в державі ще не сформоване, відзначає В. І. Кафарський, існує необхідність більш повно окреслити нормативно-правову базу функціонування політичних партій як суб'єктів конституційного права, що обумовлено особливостями сучасних транзитних систем. Тому потребує уточнення поняття «політична партія», що міститься у Законі України «Про політичні партії в Україні», а саме: політична партія — це добровільне структуроване об'єднання громадян — прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яке бере участь у виробленні державної політики, формуванні органів державної влади та здійсненні публічної влади з метою реалізації їх політичної волі [2, с. 27–29]. До першочергових завдань подальшого вдосконалення законодавства про політичні партії, на думку дослідника, слід віднести: оптимізацію порядку створення і державної реєстрації політичних партій; конкретизацію вимог щодо їх організаційної структури; визначення переліку підстав, які дають змогу продовжити термін реєстрації; врегулювання вимог щодо реєстрації регіональних та місцевих партійних організацій, визначення їх індивідуального правового статусу, що дасть можливість зменшити можливий адміністративний тиск на них з боку органів влади тощо.

Глобалізація пред'явила ряд викликів як існуючим у світі політичним системам взагалі, так і політичним партіям, які розвиваються в орбітах цих систем. Посилення у другій половині ХХ ст. впливу глобальних соціально-економічних процесів, формування інформаційного суспільства, демографічні зміни, поява на наднаціональному рівні глобальних політичних акторів значно змінили умови функціонування політичних партій, вплинули на світову політичну практику.

Правові аспекти формування політичних партій в Україні та забезпечення їх функціонування необхідно обов'язково розглядати з урахуванням впливу глобальних змін і трансформацій. Сучасні партії, незважаючи на суттєве зменшення їх кількості, і надалі відіграватимуть значну роль у світі глобальної політики. В центрі дискурсу практики політичних партій важливими є питання щодо їх факторів і джерел еволюції, інституційних змін, напрямів і моделей організаційних аспектів партійних трансформацій, взаємовпливу партій і сучасних держав, ролі партій в європейському політичному просторі [4, с. 77–101] та ін.

Серед найважливіших глобальних факторів, які впливають на умови функціонування політичних партій, насамперед слід назвати наслідки соціально-економічного характеру. Під впливом глобальних економічних процесів змінюються соціальні характеристики населення та його структура. Корінне населення розвинених країн скорочується, чисельність молоді в ньому зменшується, а частка людей похилого віку збільшується. Водночас помітним є посилення міграційних потоків та горизонтальної соціальної мобільності у сучасному світі. Особливо помітним явищем є міграція з регіонів «периферії» до «центру», яка супроводжується новим вкрапленням етнічних і релігійних елементів у середовище національних спільнот країн Заходу. Суттєві зміни відбуваються і в структурі зайнятості населення. Одночасно зі скороченням чисельності працюючих у промисловому секторі зростає зайнятість у сфері послуг, до того ж як у приватному, так і державному секторах економіки. У загальному обсязі робочої сили потенційно зростає також частка жінок.

Зазначені глобальні тенденції впливають на показник чисельності партійних рядів. Соціальні зміни трансформують також структуру мотивації політичної поведінки [5]. Починаючи з 1960-х років у традиційних партіях спостерігається спад, а в окремих випадках майже повне зникнення масової участі в них. До того ж якщо раніше ефективність партійної електоральної стимуляції першочергово базувалася на усвідомленні необхідності солідарних дій, то нині ситуація значно змінилася. Зростання соціальної і географічної мобільності знижує зацікавленість громадян у співробітництві з партіями, пропонуючи інші шляхи досягнення соціальних благ. При цьому слід врахувати також зростання ролі альтернативних каналів залучення населення в політику, в тому числі через рухи соціального спрямування та групи інтересів.

Другу групу глобальних змін, які безпосередньо впливають на функціонування політичних партій, становлять зрушення в системі політичних цінностей, національних політичних культурах і в моделях масової політичної поведінки. Індикаторами подібних процесів слід вважати ослаблення ролі релігійних факторів, політичної орієнтації більшості громадян західних країн при одночасному посиленні ролі радикальних релігійних течій, особливо в країнах ісламу, а також ослаблення соціальної бази право-лівого політичного протистояння й активізацію нових соціальних рухів, у тому числі мотивованих постматеріальними цінностями (феміністських, екологічних, сексуальних тощо). Відзначається також поява більш партисипативного стилю політичної активності. Зокрема, успіх екологічних, феміністських рухів, організацій проти ядерної енергетики, захисників прав тварин та інших супроводжується появою на політичній сцені багатьох країн нових партій, нерідко популістського спрямування, які примушують потіснитися традиційні політичні організації з багаторічною репутацією.

Зміни, які відбулися на зламі тисячоліть в характері й структурі політичних комунікацій, становлять третю групу формування середовища і впливу на функціонування політичних партій. Масштаби і глибина впливу технологічних змін, які відбуваються в сучасних суспільствах, на політичну сферу ще не усвідомлені повною мірою. Особливо важливі розвиток супутникових систем зв'язку, цифрова революція і вибухове зростання кількості каналів комунікації, доступних пересічному споживачеві. Поява Інтернету, найшвидшої комунікаційної технології всіх часів, не лише забезпечила будь-кому швидкий доступ до величезного обсягу інформації, а й надала індивідам, які раніше були пасивними користувачами засобів комунікації, можливість створення власних комунікаційних каналів і мереж. Такі технологічні інновації супроводжувалися досить суперечливими змінами в структурі власності й контролю над системами комунікацій і виробництва комунікаційних технологій. Слід зазначити, що, з одного боку, спостерігається активна інтернаціоналізація і диверсифікація каналів комунікацій, а з іншого — поступова концентрація власності у сфері виробництва і розповсюдження не лише засобів комунікації, а й самої інформації.

Зміни у соціальній і комунікаційній сферах, у свою чергу, призвели до зміни змісту порядку денного партій, переліку питань і проблем, які заслуговують на увагу населення країн. При досить помітному ослабленні інтенсивності ідеологічної боротьби навколо такої традиційної теми, як конфлікт праці і капіталу, змінюється ставлення до проблеми ролі держави і державної власності в економічному і політичному житті сучасного суспільства. В цьому політико-економічному дискурсі є очевидними парадигмальні зрушення у бік ринково орієнтованих економічних принципів. Вони супроводжуються переорієнтацією вимог у сфері соціальних гарантій від державного забезпечення до приватного. Особливо це стосується охорони здоров'я і пенсійної системи. Водночас у держав з'являються нові сфери політичного регулювання, наприклад екологія і захист навколишнього середовища, імміграція, включаючи проблему біженців, хоча вирішення цих питань досить часто виходить за межі можливостей, які здатні забезпечити політичні системи національних держав.

Зазначені глобальні зміни не є вичерпними і створюють для політичних партій принципово інший, ніж раніше, формат їх діяльності. Фундаментальні зміни в політичні системи сучасних національних держав вносять також два паралельних напрями глобалізації — наднаціональна інтеграція і субнаціональна дезінтеграція, регіоналізація світу. Вплив нових умов поширюється на всі без винятку аспекти партійної активності: взаємовідносини із суспільством, урядами, функціонування партій як організацій, зв'язок з національними державами та акторами, які перебувають за межами національних політичних систем та ін. Небувале зростання останніми роками рівня освіти та пізнавальної мобілізації громадян у су-

часних суспільствах вносить помітні корективи у три головні параметри взаємодії партій з суспільством: ідеологічний, або ідейна відданість громадян партіям; організаційне проникнення партій в суспільство; характер мобілізаційної підтримки організацій населенням, особливо в період виборів. Це потребує цілеспрямованої діяльності не лише в організації сучасних партійних практик, а й при розробці та вдосконаленні національного законодавства щодо регулювання діяльності партій, забезпечення функціонування політичних систем в умовах глобальних змін і трансформацій.

1. *Єдиний* реєстр громадських формувань [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства юстиції України. Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/499> 03.04.2010
2. *Герман* рассказала, как будет построена новая национальная идеология Украины [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://censor.net.ua/go/offer--ResourceID--154851> 03.04.2010
3. *Кафарський В. І.* Конституційно-правове регулювання організації та діяльності політичних партій в Україні // Автореф. дис. ... докт. юрид. наук / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2010. — 36 с.
4. *Глобальное управление: Учеб. пособие* / Под ред. А.И. Соловьева. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 252 с.
5. *Katz R.* Measuring Party Identification with Eurobarometer Data: A Warning Note // *West European Politics*. — 1985. — № 8. — P. 104–108.